

Zusammenfassung

Der Artikel untersucht, wie Soldaten aus Sønderjylland in bestimmten Situationen töten konnten. Um dieses Thema zu beleuchten, dient eine bestimmte These des Tötens als Hintergrund. Der Mensch hat eine natürliche Abneigung gegen das Töten. Bestimmte Verhältnisse heben diese Abneigung auf, unter anderem, wenn es keine emotionale oder physiske Nähe zwischen Soldat und Opfer gibt. Das gleiche Phänomen zeigt sich in den Kriegserinnerungen der Soldaten aus Sønderjylland. Handelte es sich um Situationen wie beispielsweise Hinrichtungen, war das Töten besonders dramatisierend. Ausserdem untersuchen die Autoren auch wie Erlebnisse wie Tötungen, Artillerieangriffe und Zerstörungen in den Erinnerungen der Soldaten beschrieben wurden. Solche Beschreibungen waren oft in einem erzählenden und literarischen Rahmen gesetzt. Es gibt sprachliche Referenzen zu tierischen Instikten und Feststellungen der Kriegsteilnehmer, dass solche Erlebnisse nicht zu beschreiben waren, wenn man sie nicht selbst erfahren hatte.

Tysk grænsekamp i København

De nordslesvigske akademikers nationalpolitiske rolle i 1920'erne og 30'erne

AF MARTIN GÖLLNITZ

Som følge af nederlaget i 1. Verdenskrig og Versaillestraktatens bestemmelser blev Nordslesvig efter en folkeafstemning i 1920 en del af Danmark. Derefter opstod der i Slesvig-Holsten en "grænselandsideologi" med en hensigt om at opnå en revision af grænseforløbet mellem Danmark og Tyskland. Det var hovedsageligt unge akademikere, der engagerede sig i grænsekampen, og fremfor alt de nordslesvigske studerende, som læste i København. De havde sluttet sig sammen i studentersammenslutningen "Verbindung Schleswigscher Studenten" og varetog en vigtig grænsepolitisk rolle.

Indledning

Under Weimarrepublikken og i de første år under det nazistiske regime udgjorde grænselandsarbejdet et vigtigt arbejdsområde for de tyske studerende. Som følge af det tyske riges krigsnederlag i 1918, besættelsen og afmilitariseringen af det vestlige Rhinland samt de territoriale ændringer som følge af fredstraktaten fra Versailles fik de nye grænseforløb meget stor politisk og symbolsk betydning.¹ Der blev etableret nationale forbund og frikorps med slagord om grænseland og grænsekamp, der blev sproglige symboler på den tabte krig, den ydmygende "diktatfred" og den folkelige bevidstgørelse.² I efterkrigstiden opstod der i det nationalkonservative miljø endda en egen "grænselandsideologi", der blev udbredt til store dele af befolkningen.³ I Slesvig-Holsten vandt grænselandsideologien hovedsageligt indpas blandt de kultur- og historiepolitiske kredse, efter at der i 1920 efter en folkeafstemning blev trukket en ny grænse mellem Danmark og Tyskland.⁴ Især inden for universitetsverdenen blev den politisk ladede betegnelse "Grænselandsuniversitet" både benyttet i forbindelse med den sociale forpligtigelse medlemmerne af studenterforeningerne og -sammenslutningerne havde og som et slagord for den nationalkonservative og antidemokratiske holdning, der var fremherskende hos hovedparten af professorerne i Weimartiden.⁵ Foruden universitetet i Kiel var det først og fremmest universiteterne i Breslau og Königsberg, der havde status som grænse-

landsuniversiteter, og tilsyneladende med god grund. For mens Schlesien var "klemmt inde" mellem Polen og Tjekkoslaviet, var Østpreussen isoleret fra det øvrige rige af den "polske korridor".⁶ Forholdene i den preussiske provins Slesvig-Holsten kunne vanskeligt sammenlignes med de tysk-polske konflikter omkring Danzig og Oberschlesien. Kampen om Nordslesvig, som var præget af en vis "Nordlandsromantik", udspillede sig primært på det kulturpolitiske område.⁷

Allerede i begyndelsen af 1920'erne blev de første studentsammenslutninger grundlagt ved Kiels universitet. Hovedformålet var at fremme den såkaldte grænse- og udlandstyskhed i Nordslesvig. Grænsvandring og nationalpolitiske kurser samt indsamling af enhver form for information, som på en eller anden måde kunne gavne grænsekampen mod Danmark, hørte til de studerendes opgaver.⁸ De fik opbakning af fremtrædende personligheder som præsten og folketingsmedlemmet for Slesvigsk Parti, Johannes Schmidt-Vodder, og professor Otto Scheel fra universitetet i Kiel. I Scheel havde de studerende en indflydelsesrig forbundsfælle, der helt og holdent benyttede sin lærestol ved universitetet til at tjene grænsekampen og i marts 1933 satte han ord på målsætningen for hans arbejde på universitetet. Målsætningen var blevet skabt, "da Tyskland har lidt tab på så mange områder, fordi den tyske historieskrivning ikke har noget at sætte imod nabolandene."⁹ Den preussiske regering havde en revision af 1920-grænsen mellem Danmark og Tyskland i tankerne, da den i 1924 oprettede en lærestol i Kiel for slesvig-holstensk, nordisk og reformationshistorie og gav stillingen til den markante grænsekæmper Scheel.¹⁰ Det lader til, at det nordslesvigske grænsearbejde i virkeligheden var det eneste universitetspolitiske område, hvorpå der i 1920'erne og 1930'erne blev opnået enighed mellem de studerende og underviserne. Det skete først og fremmest ved at historikerne ved universitetet i Kiel fra 1923 gentagne gange holdt foredrag i lokalafdelingen af "Hochschulring Deutscher Art", der var en national tysk universitetsforening for både studerende og professorer, ligesom underviserne blev medlemmer i den akademiske sammenslutning, Akademischen Grenzbund.¹¹ Derudover profilerede det slesvig-holstenske universitetselskab, hvor mange universitetsprofessorer var aktive som undervisere og medlemmer, sig som en grænsekampsorganisation, der ville forsvare det "tysk-germaniske væsen" overalt, "hvor det var truet fra Norden."¹² I "en ærlig brydekamp mellem tysk og dansk kultur" skulle "den nødvendige ophævelse af den nyskabte nordgrænse" sikres.¹³ Tilsyneladende profiterede

Hovedbygningen til Kiel Universitet, omkring 1925.

både undervisere og studerende af, at Christian-Albrechts-Universität (CAU) profilerede sig som "grænselandsuniversitet og som universitet, der rettede sig mod Norden", ligesom universitetet i sin egen selvforståelse skulle være førende inden for grænselandsarbejdet.¹⁴

Sammenslutningen af slesvigske studenter

En væsentlig del af det kielske grænselandsarbejde rettede sig dog ikke mod Nordslesvig, men mod København. Her havde nye og ældre studerende fra den dansk-tyske grænseregion i september 1924 grundlagt "Verbindung Schleswigscher Studenten" (VSSst) – S sammenslutningen

Verbindung Schleswiger Studentens segl.

af Slesvigske Studenter.¹⁵ Sammenslutningen bestod blandt andet af studerende, der var indskrevet på et tysk universitet, men den kom primært til at danne en fast ramme for de tysksindede nordslesvigere, som læste i København for at opnå en dansk kandidatgrad. Kun med en dansk universitetsgrad måtte de udføre akademisk arbejde i deres hjemstavn, Nordslesvig. I tiden med de grænsepolitiske diskussioner i midten af 1920'erne kan grundlæggelsen af sammenslutningen samtidig opfattes som bevidst afgrænsning i forhold til de dansksindede sønderjyder, der havde sluttet sig sammen i den Sønderjyske Studenterforening.¹⁶ Dette tydeliggøres også ved, at foreningen bevidst valgte at benytte betegnelsen "slesvigske studenter", hvorved de kunne identificere sig som tysksindede nordslesvigere. Formålet med foreningen formulerede den daværende "spiritus rector" – "den ledende ånd" – for foretagendet, Otto Meyer, således:

"1. Sammenslutningen af tyske nordslesvigske studenter skal sikre, at de ikke bliver enegængere og bukker under i massen af danske studenter. 2. Vi vil benytte de anvendelige dele fra det tyske studenterliv og derved grundlægge et fælleskab som ligner det de tyske foreninger har skabt."¹⁷

Den studerende Stephan Wienberg tilføjede i en personlig skrivelse, at den vigtigste grund til etableringen af den nordslesvigske sammenslutning var et forsøg på beskytte de unge akademikere "mod den danske indflydelse."¹⁸

Grundlæggelsen af sammenslutningen skal ses i sammenhæng med den overordnede udvikling inden for den grænselandspolitik, der på dette tidspunkt karakteriserede alle tyske forsøg på at angribe 1920-grænsen. Det gjaldt om at forhindre, at der opstod en for tæt tilknytning mellem de folketyskere, der levede i andre lande end Tyskland, og den kulturpolitik, der eksisterede i de respektive lande. Dertil hørte også Nordslesvig og København, hvor de unge nordslesvigere studerede. Med sammenslutningen af slesvigske studerende skulle rekrutteringen af unge akademikere, der var fast forankret i tyske traditioner, sikres for den tyske folkegruppe i Nordslesvig.¹⁹ På trods af at man

i princippet søgte at opnå tæt kontakt til de tyske studenterforeninger, var de ni stiftende medlemmer enige om, at man grundet forholdene i Danmark ikke bare ukritisk kunne overtage alle former, traditioner og skikke fra de tyske foreninger.²⁰ Inspirationen til selve realiseringen fik grundlæggerne af sammenslutningen af præsten Johannes Schmidt-Vodder og Otto Scheel, som i kejsertiden havde været medlem af henholdsvis Greifswalder og Kieler Verein Deutscher Studenten.²¹ I sin grundstruktur lignende VSSt de rigstyske sammenslutninger ved at indføre et konvent, der var den øverste besluttende myndighed, og ved at foretage en opdeling af medlemmer i "Aktivitas" – der svarede til medlemmer, der stadig studerede – og "Altherrenschafft", som var medlemmer, der havde afsluttet deres uddannelse. På den måde skulle det sikres, at der var et livsvarigt medlemskab af studentersammenslutningen, det såkaldte "Lebensbundprinzip". Desuden stillede foreningen kort efter dannelsen også økonomiske ressourcer til rådighed for medlemmerne.

Internt opstod der dog flere gange strid omkring organisationsstrukturen. Den tyske foreningsopfattelse blev af nogle medlemmer anset som værende ufleksibel, og de ønskede en mere løs dansk foreningsstruktur. Der blev ikke opnået en endelig løsning og først i 1934 fandt man et foreløbigt kompromis ved at indføre førerprincippet.²² For ikke at blive bemærket af de danske studerende og for at holde den tyske forbindelse hemmelig, omfattede sammenslutningen i begyndelsen kun ti udvalgte studerende.²³ De afstod fra at gennemføre den traditionelle, strengt reglementerede fægtekamp (mensur) blandt studentermedlemmerne og fra at iklæde sig bestemte farver (couleur), for medlemmerne frygtede at blive tilintetgjort "ved angreb fra alle sider".²⁴ På den baggrund havde den nordslesvigske studenterforening i København i begyndelsen alene til formål at sikre den åndelige og kropslige dannelse af medlemmerne til "sunde, tysksindede mænd" samt at formidle den slesvig-holstenske historie.²⁵

I de første år var mindst tre aftener om ugen forbeholdt tysk kultur. Om onsdagen var der gymnastik og om torsdagen var der forskellige kurser om tyske studenterforeninger og slesvig-holstensk historie. Fredag aften blev der afholdt møder i konventet. Gymnastikaftenen skyldtes primært datidens almene opfattelse af, at den tyske ungdom skulle dygtiggøre sig i selvforsvar og gymnastik. Det skulle erstatte værnepligten, der var forbudt som følge af fredsbetingelserne i Versaillesstraktaten. I modsætning til de studerende i Tyskland afstod de studerende

i København fra populære træningsøvelser som håndgranatkast, terrænsport og skydning med små- og storkalibrede våben.

Til trods for at sammenslutningen i de første år levede i det skjulte, lykkedes det alligevel at vokse støt. Mens VSSSt i 1925 kun talte ti medlemmer, var medlemstallet tredoblet til 30 i 1928. Dette medlemstal kunne dog ikke opretholdes under depressionen, hvorfor medlemstallet i 1932 var faldet til 20, mens der i 1933 kun blev optaget tre nye medlemmer. En væsentlig årsag var den dårlige økonomiske situation hos mange forældre, der gjorde, at de havde svært ved at betale for børnenes studier. Der manglede stipendier, og den selvhjælp for studerende i form af erhvervsstudier, der havde afhjulpet situation under inflationen i begyndelsen af 1920'erne, fungerede ikke længere efter 1929, så en betydelig andel af de studerende i hele Europa levede i starten af 30'erne tæt på fattigdomsgrænsen.

Nordslesvigske studerende som politiske stormtropper for NSDAP?

I Kiel fik man først i august 1926 kendskab til studentersammenslutningen i København, og man tog omgående kontakt til nordslesvigerne.²⁶ Allerede i det følgende sommersemester i 1927 blev der etableret en uformel kontakt mellem Kiels studenterforening og VSSSt, som skulle sikre et tæt samarbejde, men uden at der blev fastlagt en klar målsætning med eller tydelige opgaver for samarbejdet.²⁷ På baggrund af denne kontakt besøgte de to organisationer flere gange hinanden mellem 1927 og 1933, hvor der blev arrangeret kulturpolitiske foredragsaftener med danske og slesvig-holstenske forskere. I København var foredragsemnerne hovedsagligt begrænset til kulturelle aspekter, da en for åbenlys politisk agenda ville have skadet foreningslivet.²⁸ Foruden Scheel og Schmidt-Vodder blev der holdt foredrag af historiepædagogen Karl Alnor og bibliotekaren Volquart Pauls, begge fra Kiel, gymnasielærer Thomas O. Achelis fra Haderslev og den danske historiker Aage Friis.

I foråret 1934 blev samarbejdet mellem de to organisationer formaliseret efter at Nationalsozialistische Deutsche Studentenbund (NSDStB) havde bidraget afgørende til at stabilisere studentersammenslutningen i København, der stort set havde indstillet sine aktiviteter i 1933 på grund af interne politiske stridigheder. Lederen af VSSSt, Bucka-Christensen, optrådte som "diktator" og så stort på konventets beslut-

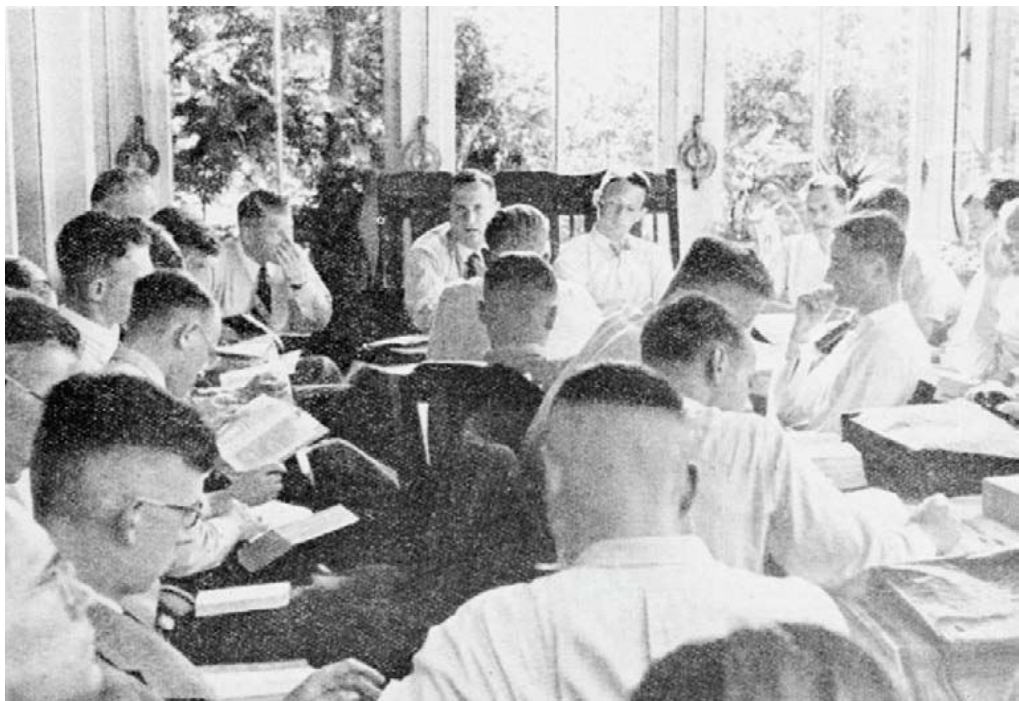
ninger. Han besluttede, at studentersammenslutningen skulle være en del af "Nationalsozialistischen Arbeitsgemeinschaft Nordschleswig" (NSAN), hvorefter 23 VSSSt-medlemmer i slutningen af vintersemesteret 1932/33 meldte sig ud, heriblandt medicinstuderende Wilhelm Kardel.²⁹ Konflikten blev yderligere tilspidset, da VSSSt-formanden Bucka-Christensen anklagede de udmeldte medlemmer for at have et tvivlsomt nationalt tilhørsforhold, og det resulterede den 15. maj 1933 i grundlæggelsen af Studentenbundes Nordschleswig (StN). På den måde undgik de 16 stiftende medlemmer af StN at blive styret af NSAN, samtidig med, at de samvittighedsfuldt kunne fokusere på deres studier. De københavnske Nordslesvig-studerende var tydeligvis skeptiske overfor de politiske forhold i Tyskland og i Nordslesvig i starten af 1933.³⁰

Denne skepsis hang tilsyneladende sammen med flere ting. Mange studerende tog afstand fra NSDAPs pøbelvælde, ligesom de blev frastødt af den gadeterror som Sturmabteilung (SA) udøvede. Det ville man ikke have noget at gøre med i København. Den danske indflydelse havde desuden i et vist omfang gjort nordslesvigerne immune overfor nazisternes voldelige antisemitisme. De ønskede ikke overgreb mod jødiske, venstreorienterede eller pacifistiske universitetslektorer, ligesom der ikke – som i Tyskland i maj 1933 – blev foretaget organiserede bogafbrændinger. Erklæringen fra de københavnske studerende til deres "Altherrenschaft" – altså medlemmer af sammenslutningen, der havde afsluttet studierne – og vennerne i VSSSt må således forstås som en kritik af de politiske forhold i Tyskland:

"Selvfølgelig glæder vi os alle over, at det tyske folk har fået en aktiv, national regering, som socialt er inden for den nationale ramme. Vi afstår dog fra at overtage NSDAPs adfærd og skikke. Vi vil og kan ikke blive til en stormtrop for NSDAP i København. Vi anser det for overflødig, at vi hovedløst skal begejstres i vores folkelige arbejde, og vi fortsætter med nøgternt at udføre vores pligt i forhold til den aktuelle situation. Først og fremmest er den nationale idé i vore øjne alt for værdifuld til, at vi roligt kan se på, at den bliver misbrugt til lavere formål. Vi ser vores nuværende opgave i at forberede os på vores hverv, som vi senere vil udøve til ære for vores tyskhed og i vores forberedelse til at kunne påtage os de opgaver som tyskheden i hjemstavnen senere vil kræve af os."³¹

Et forslag om at supplere vedtægterne af StN med sætningen "Hele foreningens virke bør ske med henblik på det nye Tyskland" blev følgelig afslået af flertallet af medlemmerne.³² I stedet vedtog medlemmerne enstemmigt et forslag af Wilhelm Kardel som supplement til vedtægterne: "Den nye forening vil gennem sit virke aktivt bidrage til fornyelsen af det tyske folk og deltage i opbygningen af Det Tyske Rige."

De nationalsocialistiske studenter i Kiel iagttog med nogen uro udviklingen i København, idet samarbejdet med VSSt var en vigtig faktor i profileringen af det nordtyske universitet som et grænseuniversitet, der stod for en klar grænsepolitik. Under ledelse af den kielske studenterleder, Kurt Heinze, søgte tillidsmanden for de tyske studerende fra Nordslesvig, den kielske teologistuderende Hans Horstmann, at mægle mellem parterne. Heinze og Horstmann rejste derfor flere gange til København for at skabe grundlaget for en enighed, der skulle drøftes på et kursus på skolehjemmet Buchenhagen i Kitzberg.³³ På kurset blev

Studenter fra Kiel og København til et arbejds møde i Kitzberg i 1934.

"Nordslesvig og nationalsocialismen" diskuteret af 40 medlemmer af Kieler Studentenschaft, NSDStB, VSSt, StN og NSAN, og man søgte at udarbejde fælles retningslinjer for det fremtidige samarbejde. Den 20. februar 1934 indgik de deltagende parter et forlig, hvorefter StN blev del af VSSt som således igen talte 25 medlemmer. Desuden sikrede aftalen, at Kieler Studentenschaft igen fik indirekte kontrol med den nordslesvigske sammenslutning i København, idet man derefter kun kunne blive som formand for VSSt, hvis Kieler Studentenschaft havde sagt god for vedkommende.³⁴ Der kunne dog ikke opnås enighed om, at de nordslesvigske studenter i København blev en integreret del af NSDStB, og derved undgik VSSt-medlemmerne at forpligte sig til at blive medlemmer af NSAN.³⁵

Forliget omfattede desuden følgende punkter: 1) indførelse af førerprincippet; 2) pligt til at varetage arbejdstjeneste; 3) nordslesvigske studerende i København skulle gennemføre et udlandssemester på et rigstysk universitet samt; 4) VSSt skulle afstå fra at afholde politiske foredrag, fordi de fremover ville blive arrangeret af NSAN. Samlet skulle forliget sikre, at de nordslesvigske studerende udelukkende koncentrerede sig om deres studier og de grænsepolitiske problemstillinger.³⁶ Forliget satte §34 og §35 i vedtægterne for VSSt ud af kraft, idet disse paragraffer netop skulle sikre medlemmernes demokratiske medbestemmelse i foreningen.³⁷ Endelig blev en bogbestand på cirka 400 publikationer destrueret som et led i VSSt's nye linje.³⁸

Selvom det blev forhindret, at VSSt blev opløst, måtte der betales en høj pris, idet sammenslutningen reelt mistede sin selvstændighed. Kieler Studentenschafts kontrol med VSSt varede dog kun to semestre før man igen overdrog det til nordslesvigerne at stå for foreningen. Mange studerende i Tyskland led i midten af 1930'erne i stigende grad af manglende politisk interesse, og det betød, at grænsekampens aktiviteter blev indstillet. De fleste studerende ønskede i stedet hurtigt at afslutte deres studier, hvorfor mange kommende akademikere undlod at bruge tid på politisk engagement. Meget ofte blev deres studier afbrudt af arbejdstjeneste, værnepligt, SA-tjeneste, skoling i kammeratskab og andre ideologiske forpligtelser. Det kan derfor ikke overraske, at tyske studerende manglede forståelse, energi eller interesse i forholdene i det fjerne København. Til gengæld fremgår det af en rapport fra NSDStB-føreren i Kiel, Karl Schütze, fra november 1936, at samarbejdet med VSSt blev endeligt indstillet, da foreningen havde udvist en "slap holdning" til politik og da den ikke havde vist interesse for det

grænselandsarbejde Kieler Studentenschaft udførte.³⁹ Denne udvikling bekymrede imidlertid de nationalsocialistiske funktionærer blandt studenterne i Kiel, idet samarbejdet med VSSSt var et nordtysk flagskib. Derfor anmodede Karl Schütze i foråret 1937 rigsundervisningsministeriet om at stille krav om, at alle studenter fra Nordslesvig fremover skulle gennemføre et semester i Kiel. Han angav primært kulturpolitiske grunde til anmodningen:

”[Vi] mener det er nødvendigt, at alle tyske studerende i København i videst mulig omfang benytter sig af muligheden for at gennemføre et semester i Tyskland. De seneste års erfaringer har vist, at det er strengt nødvendigt at opveje livet i København og det danske studie med et ophold i Riget. Det skal under alle omstændigheder undgås, at de tyske nordslesvigere afslutter deres erhvervsuddannelse i København uden at de i denne periode har været i Tyskland.”⁴⁰

Det tyske rigsundervisningsministerium havde ingen bemyndigelse til at træffe en sådan afgørelse vedrørende de tysksindede unge akademikere i Danmark, og de diplomatiske forhold mellem landene havde i forvejen indskrænket mulighederne for, at danske statsborgere kunne studere i Tyskland. Der var intet retsgrundlag for at pålægge nordslesvigerne et udlandssemester eller en studieafslutning i Tyskland, og det var netop vigtigt for de hjemstavnsbevidste nordslesvigske studerende at få en statsanerkendt dansk eksamen. Det lave antal danske studerende ved Christian-Albrechts-Universität zu Kiel gav heller ikke kulturministeriet nogen grund til at bevilge yderligere støttemidler, hvorfor Schützes anmodning blev afvist uden yderligere begrundelse.⁴¹

I perioden 1935 til 1937 var der i gennemsnit kun fem danske statsborgere per semester på universitetet i Kiel, og mellem første semester 1940 og sommersemesteret 1944 var der i gennemsnit seks danskere per semester indskrevet på universitetet. Med 11 studerende blev højdepunktet for antallet af danske udlandsstuderende under Anden Verdenskrig nået i tredje semester 1940, men faldt så til to unge akademikere i vintersemesteret 1942/43 for så i det efterfølgende vintersemester 1943/44 igen at stige til syv studerende. Endnu i vintersemesteret 1944/45 var der indskrevet én dansk medicinstuderende ved universitetet i Kiel.⁴²

Der blev ikke foretaget yderligere tiltag, hverken fra Kiel eller København, hvilket formentligt skyldtes de studerendes dalende interesse for

grænsepolitiske og/eller universitetspolitiske spørgsmål såvel som udbruddet af krigen 1939 og den tyske besættelse af Danmark i april 1940.⁴³

VSSSt som kastebold mellem konkurrerende magthavere

Foruden Kieler Studentenschaft viste også andre nationalsocialistiske organisationer interesse for den nordslesvigske studenterforening i København. Fra 1933/34 opstod der gentagne gange kompetencestridigheder mellem de enkelte nationalsocialistiske sympatisører i den nordslesvigske grænseregion, hvilket resulterede i, at der foruden NSAN blev dannet yderligere tre nazistiske organisationer: Deutsche Front, Deutsche Nationalsozialistische Arbeitsgemeinschaft Nordschleswig (DNSAN) såvel som Nationalsozialistische Deutsche Arbeitsgemeinschaft Nordschleswig (NSDAN). Alle tre grupperinger forsøgte at etablere sig som nye højreorienterede interesseorganisationer inden for det tyske mindretal.⁴⁴

I foråret 1935 var det tyske mindretal i Danmark håbløst splittet, men efter langvarige drøftelser besluttede de tre nazistiske grupperinger i juni 1935 at slå sig sammen til Nationalsozialistischen Deutschen Arbeiterpartei Nordschleswigs (NSDAP-N). Partiføreren blev nordslesvigeren Jens Möller, der nu ønskede at få kontrol over studenterforeningen for nordslesvigske studenter. Som følge af forhandlingerne med Kieler Studentenschaft i 1934 var VSSSt knyttet til NSAN, men det blev løst ved, at NSAN i 1938 slutteligt kapitulerede og blev opløst. Derfor vedtog VSSSt først ved et konvent i 1939, at man ville være en underafdeling af NSDAP-N, idet interne stridigheder indtil da havde umuliggjort dette.⁴⁵ Som underafdeling til NSDAP-N måtte studentersammenslutningen følge nye retningslinjer, som skulle danne grundlag for foreningen. De nye retningslinjer blev udarbejdet af VSSSt-formanden, Otto Meyer, og NSDAP-propagandalederen for Nordslesvig, Rudolf Stehr, og der blev lagt særlig vægt på de tysk-folkelige forhold:

”Som forpost for tyskheden begrænser vi os udelukkende til at bevare folkeligheden hos tyske mennesker. Foreningen Slesvigske Studerende [...] skal sikre, at vores nordslesviske unge er fokuserede på livskampen for den tyske folkegruppe, og de er dermed et led i helheden for Nordslesvig. [...] Arbejdet i København vil blive gennemført i tæt samarbejde med lokalafdelingen for NSDAP-N.”⁴⁶

Hvis NSDAP-N troede, at de med inddragelsen af VSSt ville få en aktiv og handlekraftig ungdomsafdeling, blev de slemt skuffet. Studenter-sammenslutningen klagede flere gange efter vintersemesteret 1934/35 over en svag medlemsdeltagelse i politiske arrangementer. Det var især blandt studerende, der tidligere havde gået i dansk skole, at der var ringe interesse i den nationalsocialistiske påvirkning, og det gjorde det vanskeligt at grundfæste den ideologiske og filosofiske holdning hos de unge medlemmer. I 1937 diskuterede konventet endda om en studenterforening i København overhovedet var nødvendig. Manglende engagement og problemer med at hverve nye medlemmer vanskeliggjorde opretholdelsen af et almindeligt foreningsliv.⁴⁷ S sammenslutningen blev dog ikke opløst, men aktiviteterne blev indskrænket væsentligt efter udbruddet af Anden Verdenskrig, da der i perioden fra 1940 til 1944 i gennemsnit kun var fire til seks medlemmer af VSSt, mens lige så mange nordslesvigske studerende gennemførte en videregående uddannelse i Tyskland.

Konklusion

Det kan diskuteres, hvilken rolle "Verbindung Schleswigscher Studenten" (VSSt) spillede under det nazistiske regime; om studentersammenslutningen fungerede som en udenlandstysk nazistisk søjle eller om den alene arbejdede for at fremme tysk kultur på basis af en "grænselandsideologi". Endnu i 1939 opfattede studentersammenslutningen sig selv som en "forpost for tyskheden" i København, mens den fra 1933 afviste rollen som "nazistiske stormtropper". I henhold til vedtægterne var formålet "at sikre at de nordslesvigske unge er fokuserede på livskampen inden for den tyske folkegruppe", hvor arbejdet blev gennemført i tæt samarbejde med nationalsocialistiske repræsentanter i Nordslesvig.

VSSt var fra 1938 reelt underlagt NSDAP-N, selv om de studerende i virkeligheden mere opfattede sig som en del af tysk kultur end som nationalsocialister. Dette indtryk bekræftes af de bekymringer de københavnske studerende ytrede i relation til forholdene i det nazistiske Tyskland efter 1933. De antikommunistiske og antisemitiske voldshandlinger som SA udøvede var flertallet af VSSt-medlemmerne imod, og de afviste åbent den slags politiske metoder. På trods af, at grundlæggelsen af studentersammenslutningen i 1920'erne tog afsæt i grænsekampen og bevarelsen af tyskheden, og selv om medlemmerne holdt

fast i idealerne om den tyske folkelighed, afviste hovedparten af de nordslesvigske studerende åbenlyst et voldeligt eller decideret racistisk verdensbillede. Selv om de nationalsocialistiske idéer af mange blev opfattet som sympatiske og attraktive, var studenterne først og fremmest mistroiske overfor NSDAP og SA, ligesom de tog kraftigt afstand fra de metoder som det nazistiske regime benyttede sig af. Derfor må man konkludere, at et tysk-kulturelt verdensbillede var fremherskende blandt VSSt-medlemmerne, hvis formål først og fremmest var at bevare den nordslesvigske folkegruppe.

KILDER

AHFV – *Archiv/Historische Forschungsstelle der deutschen Volksgruppe*
 V XVIII, Nr. 1.1.
 V XVIII, Nr. 1.2.
 V XVIII, Nr. 1.3.
 V XVIII, Nr. 3.1.
 V XVIII, Nr. 3.2.
 V XVIII, Nr. 4.1.
 V XVIII, Nr. 4.3.

BArchB – *Bundesarchiv Berlin*
 R 129/132.
 R 129/335.
 R 4901/1223.

LASH – *Landesarchiv Schleswig-Holstein*
 Abt. 47, Nr. 1101.
 Abt. 47, Nr. 6996.
 Abt. 47, Nr. 9775.
 Abt. 47, Nr. 1958.

LITTERATUR

Auge, Oliver og Martin Göllnitz: "Zwischen Grenzkampf, Völkerverständigung und der Suche nach demokratischer Identität: Die Landesgeschichte an der Christian-Albrechts-Universität zu Kiel zwischen 1945 und 1965", Christoph Cornelißen, red.: *Wissenschaft im Aufbruch. Beiträge zur Wiederbegründung der Kieler Universität nach 1945*, Essen 2014, s. 101-129.

Bargfeldt, Britta: "Die deutsche Volksgruppe und der Nationalsozialismus – am Beispiel der Stadt Tondern in den dreißiger Jahren", *Schriften der Heimatkundlichen Arbeitsgemeinschaft für Nord-schleswig* 78, 2003, s. 9-109.

Becker-Christensen, Henrik: "Nordschleswig Erwache!!!: Det tyske mindretal og nazismen i 1933", *Sønderjyske Årbøger*, 1998, s. 161-204.

Becker-Christensen, Henrik: "NSDAP-N og Slesvigs Parti: Det tyske mindretals virke under besættelsen", Joachim Lund, red.: *Partier under pres – demokratiet under besættelsen*, København 2003, s. 328-344.

Bundgård Christensen, Claus, Joachim Lund, Niels Wium Olesen og Jakob Sørensens: *Danmark besat – krig og hverdag 1940-45*, 4. udg., København 2015.

Conze, Vanessa: "Die Grenzen der Niederlage: Kriegsniederlagen und territoriale Verluste im Grenz-Diskurs in Deutschland (1918-1970)", Horst Carl, Hans-Henning Kortüm, Dieter Langewiesche og Friedrich Lenger, red.: *Kriegsniederlagen. Erfahrungen und Erinnerungen*, Berlin 2004, s. 163-184.

Cordes, Lena: *Regionalgeschichte im Zeichen politischen Wandels. Die Gesellschaft*

- für Schleswig-Holsteinische Geschichte zwischen 1918 und 1945, Frankfurt am Main 2011.
- Ditt, Thomas: *Stofstruppfakultät Breslau. Rechtswissenschaft im Grenzland Schlesiens 1933-1945*, Tübingen 2011.
- Göllnitz, Martin, Knut-Hinrik Kollex og Thomas Wegener Friis: "Blandt revolutionære og Rigsfjender i Slesvig-Holsten 1917-1920", *Arbejderhistorie. Tidsskrift for historie, kultur og politik*, 2017, h. 2, s. 126-149.
- Göllnitz, Martin: "Ein Schleswiger Museumsprojekt in den 1930er Jahren. Geschichtspolitik im Widerspruch von Wissenschaft und Grenzrevanchismus", *Demokratische Geschichte* 26, 2015, s. 115-142.
- Göllnitz, Martin: *Der Student als Führer? Handlungsmöglichkeiten eines jungakademischen Funktionärskorps am Beispiel der Universität Kiel (1927-1945)*, Ostfildern 2018.
- Harder, Thomas: *Besættelsen i billeder. Danmark 1940-45*, København 2015.
- Herbert, Ulrich: "Generation der Sachlichkeit. Die völkische Studentenbewegung der frühen zwanziger Jahre in Deutschland", Frank Bajohr, Werner Johe og Uwe Lohalm, red.: *Zivilisation und Barbarei. Die widersprüchlichen Potentiale der Moderne*, Hamburg 1991, s. 115-144.
- Hering, Rainer: "Parteien vergehen, aber das deutsche Volk muß weiterleben. Die Ideologie der Überparteilichkeit als wichtiges Element der politischen Kultur im Kaiserreich und in der Weimarer Republik", Walter Schmitz og Clemens Vollnhals, red.: *Völkische Bewegung – Konservative Revolution – Nationalsozialismus. Aspekte einer politisierten Kultur*, Dresden 2005, s. 33-43.
- Horstmann, Hans: "Nordschleswig und wir", *Schleswig-Holsteinische Hochschulblätter* 9, 1933, s. 9-11.
- Jansen, Christian: "Auf dem Mittelweg nach rechts. Akademische Ideologie und Politik zwischen 1914 und 1933", Karin Buselmeier, Dietrich Harth og Christian Jansen, red.: *Auch eine Geschichte der Universität Heidelberg*, Mannheim 1985, s. 163-193.
- Jessen-Klingenberg, Manfred: "Nord-Locarno – Anton Schifferer und Otto Scheels nordische Reise im Oktober 1927", *Zeitschrift der Gesellschaft für Schleswig-Holsteinische Geschichte* 96, 1971, s. 309-339.
- Jessen-Klingenberg, Manfred og Kurt Jürgensen: *Universität und Land. Geschichte der Schleswig-Holsteinischen Universitäts-Gesellschaft 1918-1933*, Neumünster 1995.
- Johannsen, Hans: "Die Bedeutung studentischer Grenzlandarbeit", in: *Die Kieler Studentenschaft* 1, 1925/26, s. 65-66.
- Lammers, Karl Christian: "Die deutsche Besatzungspolitik und ihre dänischen Partner. Eine Forschungsbilanz", Robert Bohn, red.: *Die deutsche Herrschaft in den germanischen Ländern 1940-1945*, Stuttgart 1997, s. 135-143.
- Lenzing, Hilke: *Die deutsche Volksgruppe in Dänemark und das nationalsozialistische Deutschland (1933-1939). Ein Beitrag zur Problematik deutscher Volksgruppen während des Dritten Reiches*, Bonn 1973.
- Mish, Carsten: *Otto Scheel (1876-1954). Eine biographische Studie zu Lutherforschung, Landeshistoriographie und deutsch-dänischen Beziehungen*, Göttingen 2015.
- Müller, Thomas: *Imaginierter Westen. Das Konzept des deutschen Westraums im völkischen Diskurs zwischen politischer Romantik und Nationalsozialismus*, Bielefeld 2009.
- Petersen, Carl: "Deutsche Grenzlandprobleme", *Schleswig-Holsteinische Hochschulblätter* 9, 1933, s. 3.
- Petrick, Fritz: "Dänemark, das Musterprotectorat?", Robert Bohn, red.: *Die deutsche Herrschaft in den germanischen Ländern 1940-1945*, Stuttgart 1997, s. 121-133.
- Priemé, Hans: "Sønderjysk Studenterforening (S.St.)", *Uddannelseshistorie* 30, 1996, s. 72-74.
- Riese, Ingrid: "Die deutsche Volksgruppe in Nordschleswig 1933-1945. Einstellungen zur Grenze", *Schriften der Heimatkundlichen Arbeitsgemeinschaft für Nordschleswig* 70, 1995, s. 33-107.
- Roslyng-Jensen, Palle: "Danske studenter og nazismen 1933-46", Niklas Olsen, Karl Christian Lammers og Palle Roslyng-Jensen, red.: *Nazismen, universiteterne og videnskaben i Danmark*, København 2015, s. 59-94.
- Schifferer, Anton, Friedrich Wolters og Carl Petersen: "Jahresbericht der Schleswig-Holsteinischen Universitäts-Gesellschaft 1925", *Jahrbuch der Schleswig-Holsteinischen Universitäts-Gesellschaft*, 1925, s. 80-94.
- Sontheimer, Kurt: *Antidemokratisches Denken in der Weimarer Republik. Die politischen Ideen des deutschen Nationalismus zwischen 1918 und 1933*, 4. udg., München 1994.
- Steigerwald, Jelena: "Das Danewerk – ein historischer Erinnerungsort zwischen nationaler, regionaler und lokaler Aneignung", Janina Fuge, Rainer Hering og Harald Schmid, red.: *Gedächtnisräume. Geschichtsbilder und Erinnerungskulturen in Norddeutschland*, Göttingen 2014, s. 183-200.
- Tägil, Sven: *Deutschland und die deutsche Minderheit in Nordschleswig. Eine Stu-*

- die zur deutschen Grenzpolitik 1933-39, Stockholm 1970.
- Uden forfatter: "Die Verbindung Schleswiger Studenten – Kopenhagen im Herbstsemester 1927", *Schleswig-Holsteinische Hochschulblätter* 4, 1928, h. 3, s. 50-51.
- Werther, Steffen: "Nazi, German and Danish Identities in Danish North Schleswig, 1932-38", Madeleine Hurd, red.: *Bordering the Baltic. Scandinavian Boundary-Drawing Processes, 1900-2000*, Münster 2010, s. 69-104.
- Werther, Steffen: *SS-Vision und Grenzland-Realität. Vom Umgang dänischer und volksdeutscher Nationalsozialisten in Sønderjylland mit der großgermanischen Ideologie der SS*, Stockholm 2012.

NOTER

- Müller 2009, s. 14f.; Göllnitz m.fl. 2017, s. 126-149.
- Se Conze 2004, s. 168-178 og Herbert 1991, s. 134.
- Müller 2009, s. 15 og Sontheimer 1994, s. 222-250.
- Steigerwald 2014, s. 183; Göllnitz 2015, s. 115.
- Se også Jansen 1985, s. 33ff.
- Ditt 2011, s. 74.
- Göllnitz 2015, s. 115f.; Ditt 2011, s. 74; Horstmann 1933, s. 10f.
- Se også Johannsen 1925/26, s. 65f.
- Festtale af Scheel i anledning af Gesellschaft für Schleswig-Holsteinische Geschichte i marts 1933, citeret efter Cordes 2011, s. 78.
- Landesarchiv Schleswig-Holstein (LASH), Abt. 47, Nr. 6996, PMWKV an Scheel, 12.4.1924. Se også Auge & Göllnitz 2014, s. 113f. og Mish 2015, s. 117-125.
- LASH, Abt. 47, Nr. 1101, Aufstellung des Hochschulrings Deutscher Art Kiel, Juni 1923; LASH, Abt. 47, Nr. 1098, Akademischer Grenzbund an den Rektor der CAU, 10.12.1924 og Göllnitz 2018, s. 393-404.
- Schifferer m.fl. 1925, s. 81; Jessen-Klingenberg 1971, s. 309-339 og Jessen-Klingenberg & Jürgensen 1995.
- Schifferer m.fl. 1925, s. 82.
- LASH, Abt. 47, Nr. 9775, Rektor der CAU an die Kieler Studentenschaft, 30.11.1930. Se også LASH, Abt. 47, Nr. 1076, Aufruf der Kieler Studentenschaft zum Bau einer Privatschule in Nordschleswig (udateret, 1932).
- Se Archiv/Historische Forschungsstelle der deutschen Volksgruppe (AHFV), V XVIII, Nr. 4.3, Manuskript zur Geschichte der VSSt (skrevet af Harboe Kardel), s. 3ff.
- Læs Priemé 1996, s. 72f. Angående danske studerendes forhold til nazismen efter 1933 læs Roslyng-Jensen 2015.
- AHFV, V XVIII, Nr. 4.3, Notits af Meyer i Manuskript zur Geschichte der VSSt (skrevet af Harboe Kardel), s. 4.
- AHFV, V XVIII, Nr. 4.3, Brev af Wienbergs, November 1924.
- Vedrørende det tyske mindretals historie og rolle i Nordslesvig læs Werther 2010; Bargfeldt 2003; Riese 1995; Lenzing 1973.
- AHFV, V XVIII, Nr. 4.1, Verbindung Schleswiger Studenten, Collegium 1961 (trykt 1983).
- Der skete først en organisatorisk tilknytning til Verband der Vereine Deutscher Studenten i begyndelsen af 1950'erne. Se AHFV, V XVIII, Nr. 1.2, Protokoll des Alt-Herrenconvents, 6.8.1950.

- 22 AHFV, V XVIII, Nr. 1.2, Protokoll des Alt-Herrenconvents, 27.2.1934.
- 23 Til de ti studerende hørte brødrene Otto und Paul Meyer, Hans Heinrich Hansen, Georg Prien, Hans Raun, Viggo Nielsen, Jens Samsøe, Peter Kragh, Gerd von Hofe-Rickers og Stephan Wienberg.
- 24 AHFV, V XVIII, Nr. 4.3, Manuskript zur Geschichte der VSSSt (skrevet af Harboe Kardel), s. 5.
- 25 Ibid, s. 5f.
- 26 Bundesarchiv Berlin (BArchB), R 129/335, Helmut Bauer an die VSSSt, 11.9.1926.
- 27 BArchB, R 129/132, Bericht der Kieler Studentenschaft über das Sommersemester 1927 (udateret, 1927).
- 28 Uden forfatter 1928, s. 51; AHFV, V XVIII, Nr. 4.3, Manuskript zur Geschichte der VSSSt (skrevet af Harboe Kardel), s. 10-14.
- 29 AHFV, V XVIII, Nr. 3.2, StN an den Altherren-Verband der VSSSt, 15.5.1933.
- 30 Ibid, Vorlage eines vertraulichen Briefes der StN, Oktober 1933.
- 31 Ibid, StN an den Altherren-Verband der VSSSt, 15.5.1933.
- 32 AHFV, V XVIII, Nr. 4.3, Manuskript zur Geschichte der VSSSt (skrevet af Harboe Kardel), s. 22. Heri findes også det følgende citat.
- 33 AHFV, V XVIII, Nr. 3.2, Kieler Studentenschaft an den StN, 13.12.1933.
- 34 AHFV, V XVIII, Nr. 1.3, Protokoll des Bundesconvents, 5.8.1934.
- 35 AHFV, V XVIII, Nr. 3.2, StN an die Mitglieder, 20.3.1934.
- 36 AHFV, V XVIII, Nr. 1.3, Protokoll des Bundesconvents, 5.8.1934; AHFV, V XVIII, Nr. 1.2, Protokoll des Alt-Herrenconvents, 27.2.1934.
- 37 AHFV, V XVIII, Nr. 1.1, Satzungen der VSSSt (undatiert, 1933).
- 38 AHFV, V XVIII, Nr. 3.1, Semesterbericht der VSSSt, Mai 1934.
- 39 LASH, Abt. 47, Nr. 1958, Bericht Schützes, 1.11.1936.
- 40 BArchB, R 4901/1223, Bericht der Nordischen Burse, Wintersemester 1936/37.
- 41 LASH, Abt. 47, Nr. 1957, REM an Schütze und den Rektor der CAU (udateret, maj 1936).
- 42 Göllnitz 2018, s. 200-214.
- 43 Vedrørende besættelsestiden 1940-45, de danske kollaboratører, det tyske mindretals situation fra 1940 og øvrig litteratur læs Harder 2015; Lambers 1997; Petrick 1997 og Bundgård Christensen m.fl. 2015.
- 44 Vedr. nationalsocialisternes situation i Nordslesvig og deres konflikter læs Tägil 1970, s. 43-92; Werther 2012, s. 78-80; Becker-Christensen 1998 og Becker-Christensen 2003.
- 45 AHFV, V XVIII, Nr. 1.3, Protokolle des Bundesconvents, 18.7.1937, 24.7.1938 og 9.7.1939.
- 46 AHFV, V XVIII, Nr. 4.3, Manuskript zur Geschichte der VSSSt (skrevet af Harboe Kardel), s. 41.
- 47 AHFV, V XVIII, Nr. 1.3, Protokolle des Bundesconvents, 30.9.1935 og 18.7.1937.

Zusammenfassung

Im 19. Jahrhundert war die Region Schleswig infolge des aufkommenden Nationalismus und der damit verbundenen Nationenbildung in Europa stark umkämpft. Im Zuge der deutschen und dänischen Nationalstaatsbildung kam ihr, vor allem für die außerhalb der Region lebenden Menschen, eine hohe symbolische Bedeutung zu. Spätestens mit der durch die Volksabstimmung von 1920 zwischen Dänemark und Deutschland gezogenen Grenze etablierte sich in Schleswig-Holstein das Schlagwort „Grenzkampf“, das vor allem im kultur- und geschichtspolitischen Bereich eine Aufwertung erfuhr. Im Gegensatz zu den deutsch-polnischen Streitigkeiten um Danzig und Oberschlesien wurde der „Grenzkampf“ in der schleswig-holsteinischen Region allerdings weniger konfrontativ geführt.

Die deutsch gesinnten Studenten aus Nordschleswig, die für das dänische Staatsexamen zumeist in Kopenhagen studierten, erkannten ihre völkische Aufgabe zunehmend im kulturpolitischen Bereich. Aus diesem Grund etablierten sie in der dänischen Hauptstadt die „Verbindung Schleswigscher Studenten“, einen Zusammenschluss aller in Kopenhagen studierenden Deutsch gesinnten Nordschleswiger. Nach der Machtübernahme der Nationalsozialisten und der Etablierung des NS-Regimes rückte die Kopenhagener Verbindung in das Blickfeld des Kieler Nationalsozialistischen Deutschen Studentenbundes, der seinerseits die nordschleswigschen Jungakademiker für seine völkische und nationalsozialistische Politik und Ideologie instrumentalisieren wollte. Die Nordschleswiger sollten sich künftig mit „ihrer ganzen Kraft für den deutschen volkspolitischen Gedanken“ einsetzen.